

ÇOCUKLARIN SAHİP OLDUKLARI HAKLARA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Mustafa YAVUZEKİNCİ¹, Sümeyya TATLI²

* Bu çalışmanın özeti 18-21 Ekim 2017 tarihleri arasında düzenlenen "5. Okul Öncesi Eğitim Kongresi"nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

1 Öğr. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, m.yavuzekinci@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6744-9115.

2 Öğr. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi Eldivan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, sumeyyatli@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-2345-6789.

Geliş Tarihi: 27.03.2019 Kabul Tarihi: 18.09.2019

Öz: Çocuk hakları tüm dünyadaki çocukların doğuştan sahip olduğu kanunlar ve ahlaki değerlerle desteklenen yaşama, barınma, eğitim, sağlık, fiziksel ve duygusal istismara karşı korunma gibi hakların hepsini kapsayıcı nitelikte evrensel bir kavramdır. Çocuklarla çalışan her öğretmenin çocuk haklarının neler olduğunu bilmesi; uygulamalarında çocukların haklarını gözetmesi ve her çocuğu sahip olduğu haklar konusunda bilinçlendirmesi açısından önem taşımaktadır. Bu sebeple gerçekleştirilen nitel çalışmanın amacı; okul öncesi, ilkökul ve ortaokul bünyesinde görev yapan öğretmenlerin çocuk hakları konusundaki görüşlerini ortaya koymaktır. Çalışma grubunu okul öncesi öğretmenliği, sınıf öğretmenliği, Türkçe, matematik, fen bilgisi, İngilizce, din kültürü gibi çeşitli branşlara sahip ve çocuklarla aktif olarak çalışan 64 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmaya ait veriler yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla elde edilmiş olup içerik analizi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda; öğretmenlerin birçoğunun çocukların barınma, sağlık, beslenme, eğitim, oyun gibi temel haklarına vurgu yaptıkları belirlenmiştir. Öğretmenler çocukların en fazla istismara uğrayan haklarının ise oyun ve eğlence haklarının olduğu görüşünü ortaya koymuşlardır. Çok az öğretmenin çocukların düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilme ve katılım haklarının bulunduğu bahsetmesi ise öğretmenlerin bu haklara ilişkin bakış açılarının yetersiz olduğu düşüncesini akla getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Öğretmen Görüşleri, Katılım Hakkı.

INVESTIGATION OF TEACHER'S VIEWS RELATED TO CHILDREN'S RIGHTS

Abstract:

Children's rights are a universal concept that encompasses all the rights of children all over the world, including life, shelter, education, health, physical and emotional abuse, all of which are supported by moral values and laws. It is important every teacher working with children to know what the rights of children are in terms of his observance in practices child and raise awareness of each child's rights. The purpose of the qualitative work carried out for this reason; is to reveal the opinions of teachers working in pre-primary, primary and secondary schools on children's rights. The study group consisted of 64 teachers with various branches such as pre-school teachers, classroom teachers, Turkish, mathematics, science, English and religious culture teachers actively working with children. The data for the study were obtained through semi-structured interview forms and analyzed by content analysis. As a result of the research; it has been determined that many of the teachers emphasize the basic rights of children such as shelter, health, nutrition, education and play. Teachers have expressed the view that the most abused rights of children are the rights of play and entertainment. The fact that there are only a few teachers say that children have the right to express their thoughts and they have the right to participate has been conceivable that the teachers' opinions about these rights are inadequate.

Keywords: Children's Rights, Teacher Views, Participation Right.

GİRİŞ

Her insanın belirli bir zaman dilimi içerisinde çocuk olduğu göz önünde bulundurulduğunda, çocuk haklarının insan haklarının temeli olduğu dile getirilebilir (Avcı, 2011). Çocuk hakları; hukuken ve ahlaki açıdan dünyadaki tüm çocukların insani olarak özen ve bakıma ihtiyaç duymaları sebebiyle doğdukları andan itibaren sahip oldukları; barınma, beslenme, sağlık, eğitim,

fiziksel, psikolojik ve cinsel istismara karşı korunma gibi hakların tümünü içeren evrensel bir kavramdır (Çılga, 2001; Akyüz, 2000). Çocuk hakları Birleşmiş Milletler tarafından 20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile hukuk kuralları ile koruma altına alınmıştır. Sözleşme 193 taraf devlet tarafından onaylanarak, temelde bütün çocukların yaşamsal, gelişimsel, korunma ve katılım haklarının korunmasını esas alan ve devlet, toplum veya yetişkinler tarafından zarar görmelerini engellemek üzere oluşturulan bir belge niteliği taşımaktadır (UNICEF, 2004; Franklin, 2005). Çocuk hakları sözleşmesiyle birlikte çocuğun dünyaya gelişiyle birlikte kazandığı vatandaşlık konumu yasallaşmış ve çocuğun toplumda etkin bir birey olma yolunu açmıştır. Böylece çocuk, geçmiş dönemlerdeki çocuk bakış açısından daha farklı değerlendirilerek hakları koruma altına alınmış ve bir birey olma statüsüne kavuşmuştur (Doek, 2008). Bununla birlikte birey olarak çocukların hem temel özgürlüklerden hem de sosyal ve ekonomik haklardan yararlanması adına çocuk politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması açısından da çocuk haklarının yol gösterici rolü yadsınamayacak kadar önemli olmuştur (Göz ve Demir, 2014).

Sözleşmeye temel oluşturan dört temel ilke bulunmaktadır. Bunlar; çocuğun yaşama, uygun yaşam koşullarına sahip olma, bakım, beslenme, sağlık gibi temel gereksinimlere yönelik haklarını içeren yaşamsal haklar. Çocuğun kendini geliştirebilmesi için sunulması gereken eğitim, oyun, dinlenme, din ve vicdan özgürlüğü gibi gelişimsel haklar. Çocuğun şiddet, savaş, çocuk işçiliği gibi her türlü fiziksel, duygusal, sosyal istismar ve sömürüden korunmasına yönelik korunma hakları. Son olarak da çocuğun kendini ifade edebilmesine ve toplumda aktif bir role sahip olabilmesine olanak tanıyan katılım haklarıdır (Lansdown, 2001; Akyüz, 2000; Karaman-Kepenekçi, 2000; Franklin, 2005). Katılım hakkı, ilk kez Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. Maddesinde "Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar" ifadesi ile gündeme gelen ve daha önce çocuk hakları ile ilgili gerçekleştirilen bildirgelerde yer almayan bir haktır (UNICEF, 2004; Akyüz, 2001). Önceki dönemlerde çocukların yaşları ve "çocuk olma statüleri"nden dolayı eğitim, sağlık gibi kararların kendisi tarafından alındığında olumsuz sonuçlar meydana getirebileceği, yetişkinlerin çocuklar için daha sağlıklı kararlar alabileceği ve her anne babanın çocuğu için en doğru olanı

tercih edeceğine yönelik görüş katılım hakkının ihmal edilmesine sebep olmuştur (Franklin, 1993; Peterson-Badali ve Ruck, 2008). 12. madde ile birlikte çocuğun kendisini etkileyen tüm olaylarda görüşünü ifade etmesi gereken en yetkili kişi olduğu açıklığa kavuşmuş ve diğer haklar kadar değer verilmesi gereken bir hak olduğu ortaya konulmuştur (Hodking ve Newel, 1998).

Çocukların sorumluluk sahibi, sosyal yaşama katılım sağlayan, insan hakları temelli toplumsal kültür anlayışına sahip etkin bir vatandaş olabilmeleri ancak temel haklarını bilmeleri ve kullanabilmeleriyle mümkün hale gelmektedir (Howe ve Covell, 2005). Bu bağlamda Çocuk Hakları Sözleşmesinin 42. maddesinde "Taraflar devletler sözleşme ilke ve hükümlerinin, uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt eder" ifadesiyle çocukların haklarının farkında olmalarının gerekliliğinden ve taraflar devletlerinde çocukların bu hakları tanımalarından, haklarını kullanacağı ortamlar hazırlamalarından ve çocuklara haklarını öğretmelerinden sorumlu tutmuştur (UNICEF, 2004; Gollob ve Krapf, 2007). Bu nedenle hakların sözleşme maddesi olarak kalmaması, erken dönemlerden itibaren çocukların haklarını tanımaları ve kullanabilmeleri için toplumdaki ilgili tüm paydaşlara farkındalık kazandırılması ve üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmeleri önem taşımaktadır. Tüm çocukların dahil olduğu okul ortamı hakların öğrenilmesi ve sahiplenilmesi için sosyal çevre bileşeni olarak önemli bir paydaştır. Çünkü okulların en önemli sorumluluklarında biri de çocuklara demokratik değerleri kavratmaktır (UNICEF, 2013; Dağ, vd., 2015; Erbay, 2012; Karaman- Kepenekçi, 2003). Okullar sadece çocukların eğitim haklarını elde ettikleri kurumlar değil, aynı zamanda çocukların sahip oldukları hakların neler olduğunu öğrendikleri bir kurum olma özelliği de taşımaktadır. Okullarda çocuk haklarının uygulanması ve öğretilmesinden sorumlu temel kişiler ise öğretmenlerdir. Öğretmelerin çocuk hakları konusundaki bakış açısı ve tutumu; hem öğretmenin doğrudan çocuk haklarına yönelik konuları ele alarak bunları öğrenme süreçleriyle çocuklara aktarması hem de sınıf ortamında çocukların haklarını deneyimlemesi yoluyla sınıf iklimine yansiyarak çocukların kendi haklarını öğrenmelerine etki etmektedir (Osler ve Starkey, 1998; Gollob ve Krapf, 2007; Parker-Jenkins, 1999). Bu bakımdan çeşitli eğitim kademelerindeki çocuklarla çalışan öğretmenlerin çocuk hakları konusundaki bakış açılarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma mevcut durumu görebilme açısından önem taşımaktadır.

Çocuk hakları konusunda gerçekleştirilen mevcut çalışmalar incelendiğinde; çocukların kendi hakları ile ilgili algılarını inceleyen çalışmalara (Akengin, 2008; Ersoy, 2011; Gültekin, Gürdoğan-Bayır ve Balbağ, 2016); farklı aile yapılarına sahip ailelerin çocuk hakları konusundaki görüşlerini farklı değişkenler açısından inceleyen çalışmalara (Yurtsever-Kılıçgün ve Oktay, 2013; Dinç, 2015; Kızılırmak ve Ersoy, 2015; Genç ve Güner, 2016); öğretmen adaylarının çocuk hakları ve öğretimi ile ilgili görüşlerini ve çalışmalarını inceleyen çalışmalara (Neslitürk ve Ersoy, 2007; Karaman-Kepebekçi ve Baydık, 2009; Kaya, 2011; Kutluca-Canbulat ve Argon, 2012; Bilir-Seyhan ve Arslan-Cansever, 2015); yazılı basın ürünlerinin (Tutar, 2014) ve programların (Özdemir-Uluç, 2008; Uçuş, 2009) çocuk hakları açısından incelendiği, karşılaştırıldığı (Merey, 2012) çalışmalara rastlanılmıştır. Öğretmenlerle gerçekleştirilen çalışmaların (Özyıldırım, 2007; Fazlıoğlu, 2007; Gömlüksiz, vd., 2008; Kop ve Tuncel, 2010; Akman ve Ertürk, 2011; Deb ve Mathews, 2012; Nayır ve Karaman-Kepebekçi, 2011; Kor, 2013; Peker, 2012; Uçuş ve Şahin, 2012; Koran, 2015; Ateş, 2015 Şallı, 2017) ise belirli bir bransa sahip öğretmenlerle gerçekleştirildiği görülmüştür. Farklı yaş gruplarıyla çalışan ve farklı branşlardan mezun olan öğretmenlerin çalışma grubunu oluşturduğu bu kadar geniş veri kitlesinin olduğu bir çalışmaya rastlanmaması bu çalışmanın ortaya konulmasındaki en önemli gerekçe olmuştur. Araştırma sonuçlarından elde edilen veriler çocuklara uygulanan programların oluşturulmasında ve öğretmenlerin seminer programlarında kullanılmasının yanı sıra yapılan bu araştırmanın sonuçları ilkökul ve ortaokul bünyesinde görev yapan öğretmenlerin çocukların sahip oldukları haklar konusunda ne kadar bilgi sahibi oldukları ve bu haklara ne kadar önem verdikleri konusunda bilgi elde edilmesini sağlayacaktır.

Amaç

Okul öncesi, ilkökul ve ortaokul bünyesinde görev yapan öğretmenlerin çocuk hakları konusundaki görüşlerini ortaya koymaktır.

Alt Amaçlar

1. Öğretmenlerin çocukların sahip oldukları haklara ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Öğretmenlerin çocukların kullanamadıkları haklara ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Öğretmenlerin çocukların haklarını kullanması için gözetilen durumlar ve gerçekleştirilen uygulamalara ilişkin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Çalışma Modeli

Gerçekleştirilen nitel çalışmanın deseni, yorumlayıcı araştırma desendir. Bu desende tek bir gerçeğin farklı bireyler tarafından yorumlanarak nasıl anlamlandırıldığı ve yapılandırıldığını ortaya koyma durumu söz konusudur (Merriam, 2015).

Çalışma Grubu

Çalışma gurubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem seçimlerinden faydalanılmıştır. Okul öncesi dönemden lise dönemine kadar farklı yaş gruplarındaki çocuklarla çalışan, farklı branşlara sahip ve mesleki deneyimleri 1-25 yıl arası değişen öğretmenlerden seçilerek maksimum çeşitlilik örneklemine gidilmiş ve katılımcılara ulaşmada kartopu örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır (Patton, 2014). Katılımcılara ait özellikler Tablo.1’de gösterilmiştir.

Tablo-1. Öğretmenlere Ait Özellikler

Özellik	f	%	Özellik	f	%
Cinsiyet			Branş		
Kadın	34	51.1	Okul Öncesi Öğretmeni	8	12.5
Erkek	30	46.9	Sınıf Öğretmeni	7	10.9
Yaş			Sosyal Bilgiler Öğretmeni	5	7.8
21-25	9	14.0	Fen Bilgisi Öğretmeni	5	7.8
26-30	17	26.5	Matematik Öğretmeni	6	9.3
31-35	16	25.0	Türkçe Öğretmeni	7	10.9
36-40	12	18.7	Resim Öğretmeni	3	4.6
40 ve Üzeri	10	15.6	Müzik Öğretmeni	3	4.6
Öğretmenlikteki Deneyim Yılı			Beden Eğitimi Öğretmeni	4	6.2
1-5 Yıl	13	20.3	İngilizce Öğretmeni	6	9.3
6-10 Yıl	21	32.8	Rehber Öğretmen	4	6.2
10-15 Yıl	19	29.6	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	6	9.3
15-25 Yıl	11	17.1			
			Toplam	64	100

Verilerin toplanması

Çalışma verilerinin toplanmasında, öğretmenlerle gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler sırasında kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formlarından yararlanılmıştır. Bu görüşmelerin tercih edilmesinin en önemli sebebi, sabit cevaplamaların ötesine geçilerek konuyla ilgili ayrıntılara inilmesine olanak tanınması ve süreci daha esnek hale getirmesidir (Büyüköztürk, vd., 2008). Görüşme formu oluşturulurken içeriğinde yer alan sorular ile ilgili alanda uzman kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Uzmanların belirttikleri görüşler ışığında sorular üzerinde gerekli düzeltmeler ve eklemelerin yapılmasının ardından farklı branşlara sahip öğretmenler ile pilot görüşme yapılmıştır, bazı soru maddelerinde gerekli görülen düzeltmeler yapılarak görüşme formuna son biçimi verilmiştir. Görüşmeler 15 Mayıs-9 Haziran 2017 tarihleri arasında hazırlanan görüşme soruları çerçevesinde birinci araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 15-20 dakika aralığında gerçekleşmiş olup katılımcıların bilgisi dâhilinde ses kayıt cihazından faydalanılmıştır. Araştırmada veri toplama sürecine veriler tekrarlanmaya başladığında son verilmiştir. Öğretmenlerle görüşmelerde kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular şu şekildedir;

1. Hak nedir?
2. Çocukların sahip oldukları haklar nelerdir?
3. Bir yetişkinin sahip olup çocuğun sahip olamadığı hak veya haklar var mıdır? Varsa hangileridir? Sebebi nedir?
4. Çocukların en çok hangi haklarını kullanmada zorluk yaşadığını düşünüyorsunuz? Nedeni nedir?
5. Bir çocuğun sahip olduğu hakları kendisine vermek için sizin uygulamalarınızda dikkat ettiğiniz durumlar var mı? Varsa bunlar nelerdir?
6. Bir çocuğa sahip olduğu haklar nasıl öğretilebilir?

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde içerik analizinden faydalanılmıştır. İçerik analizinde tutarlılıkların ve anlamın belirlenmesine yönelik olarak tekrar eden anlamların ve verilerin belirlenmesi esasır (Patton; 2014). Araştırma verilerinin analizinde ilk olarak görüşme kayıtları araştırmacılar tarafından yazılı dokümanlar

haline getirilmiştir. Ardından veriler birinci araştırmacı tarafından kodlanmış ve oluşan kodlar ortak özellikleri dikkate alınarak kategorize edilmiştir. Kategorilerin adlandırılmasında Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan çocukların temel haklarına ilişkin alan yazında var olan sınıflandırmadan yararlanılmıştır. Ayrıca araştırma verilerinin analizinde örneklem grubunda yer alan öğretmenlerin parantez içerisinde sırasıyla branşları, yaşları ve mesleki deneyim yılları belirtilmiştir.

Etik ve İnanırcılık

Analiz sırasında ulaşılan farklı bakış açılarının belirlenmesi (Creswell, 2014) ve farklılık olması durumunda farklılığın giderilerek güvenilirliğin sağlanması (Miles ve Huberman, 2015) etik açıdan gerekli bir durumdur. Güvenilirlikle ilgili olarak tüm görüşmeler araştırmacılardan biri tarafından yapılarak katılımcıların her birine aynı soruların aynı biçimde sorulması ve farklı katılımcıların aynı soruları farklı şekillerde anlamlandırmasının önüne geçilmiştir (Türnüklü, 2000). Ayrıca yazılı hale getirilen veriler ilk olarak birinci araştırmacı tarafından kodlanmıştır. Kodlanan veriler tekrar ikinci araştırmacı tarafından da incelenmiş ve katılıyorum/katılmıyorum biçiminde işaretlemeler yapılmıştır. Daha sonrasında kodlamalardaki görüş birliği ve ayrılıkları karşılaştırılmıştır. Miles ve Huberman'ın (2015) güvenilirlik formülü [$\text{Güvenilirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}}$] kullanılmış ve güvenilirlik %84 olarak bulunmuştur. %70 veya daha üzeri güvenilirlik için yeterli görüldüğünden yapılan kodlamaların güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

Çalışmanın inandırcılık artırmada farklı branş ve tecrübe yılına sahip öğretmenlerle görüşmeler gerçekleştirilerek katılımcı çeşitliliğine yer verilmiş ve kapsam genişletilmeye çalışılmıştır. Ayrıca katılımcıların kendilerini daha rahat ifade etmelerini sağlamak için de gerekli önlemler alınmış ve gönüllülük ilkesi ön planda tutulmuştur. Bununla birlikte katılımcılar için rumuz isimler kullanılmıştır.

BULGULAR

Öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen bulgular; Çocukların sahip oldukları haklar, çocukların kullanmadıkları haklar, çocukların haklarını kullanması için gözetilen durumlar ve gerçekleştirilen uygulamalar olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır.

Çocukların Sahip Oldukları Haklara İlişkin Görüşler

Öğretmen görüşlerine göre çocukların sahip oldukları haklara ilişkin bulgular elde edilen kodlar sonucunda dört kategoride toplanmış olup Tablo.2’de sunulmuştur.

Tablo.2- Öğretmen Görüşlerine Göre Çocukların Sahip Oldukları Haklara İlişkin Bulgular

Çocuk Hakları Türleri	Çocuk Hakları	Sayı
Yaşamsal Haklar	Barınma Beslenme Sağlık Giyinme Temiz çevre	64
Gelişme Hakları	Dinlenme Oyun Eğitim Sevgi-İlgi Görme Eşitlik-Ayırım gözetmeme	60
Korunma Hakları	Çocuk işçiliğinden koruma İhmal ve İstismardan korunma Şiddetten korunma Savaş-terör olaylarından korunma	48
Katılım Hakları	Kendi yaşamıyla ilgili karar alabilme Fikirlerini belirtebilme	18

Çocukların sahip oldukları haklara ilişkin olarak öğretmenlerin tamamı tarafından ifade edilen haklar; barınma, beslenme, sağlık, giyinme ve temiz bir çevrede yaşama gibi temel yaşamsal haklar olmuştur. Ayşe Öğretmen (Sınıf Öğret.-32-9) çocukların yaşamsal haklarına yönelik; «Her çocuğun beslenme, barınma, yaşama, giyinme, sağlık gibi temel hakları vardır. Reşit olana kadar ailesinin yanında veya bir devlet kurumunda bu temel hakların ona sağlanması bir zorunluluktur ve yasalarla koruma altına alınmıştır» ifadelerini kullanmıştır.

Yalnızca 4 öğretmenin değinmediği dinlenme, oyun, eğitim, sevgi-ilgi görme, eşitlik-ayırım gözetmeme gibi gelişme hakları öğretmen ifadelerinde yaşamsal haklardan sonra en fazla değinilen kategori olmuştur. Çocukların

gelişme haklarına değinen Fatih öğretmenin (Matematik Öğret.-29-5) dile getirdiği ifadeler şöyledir; « ...Eğitim faaliyetlerinden her çocuğun eşit şekilde ücretsiz olarak yararlanma hakkı vardır. Yaşa ve gelişim düzeylerine göre bu eğitim faaliyetleri bazen oyun bazen planlı etkinlikler aracılığıyla verilebilir. Çocuğun akademik becerilerini yükseltmek için oyun oynama hakları göz ardı edilmemeli. Çünkü çocuğun en önemli haklarından biri de oyun oynama hakkıdır.»

Çocuk işçiliği, çocuk ihmal ve istismarı, şiddet, savaş ve terör olayları gibi çocukların korunması gereken durumlardan bahseden öğretmenler grup içerisinde yine azımsanmayacak çoğunluktadır. Korunma hakkı üzerinde daha fazla duran Ahmet Öğretmen (Fen bilgisi Öğret.-35-12) bu konuya yönelik olarak; «Dünyadaki tüm çocukların sahip olduğu Avrupa Birliği tarafından belirlenmiş çocukları her türlü istismardan, tacizden, şiddetten hatta gerektiğinde anne babasından dahi korumayı amaçlayan kriterlerdir...» şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Öğretmenler tarafından çocukların var olan hakları konusunda en az değinilen ve daha çok genç öğretmenler tarafından değinilen kategori; çocukların katılım hakkı olmuştur. Çok az sayıda öğretmenin değindiği katılım hakkından bahseden katılımcılardan biri olan Arzu Öğretmen (İngilizce Öğret.-26-2) «...Her ne kadar çocukların daha çok temel haklarına dikkat çekiliyor olsa da ben çocukların kendi fikirlerini açıkça ortaya koymaları, kendi seçimlerini yapabilme durumlarının da en önemli haklarından biri olduğunu düşünüyorum...» ifadelerini kullanmıştır.

Çocukların Kullanamadıkları Haklara İlişkin Görüşler

Öğretmen görüşlerine göre çocukların kullanmadığı haklara yönelik çıkarılan kodlar yine dört kategoride toplanmış ve Tablo.3'de sunulmuştur.

Tablo.3- Öğretmen Görüşlerine Göre Çocukların Kullanamadıkları Haklara İlişkin Bulgular

Çocuk Hakları Türleri	Çocuk Hakları	Sayı
Yaşamsal Haklar	Yaşama Sağlık Barınma Güvenlik	17
Gelişme Hakları	Sevgi-İlgi Görme Eğitim Eşitlik Oyun Dinlenme	42
Korunma Hakları	İhmal edilme İstismara uğrama Şiddetten korunma	53
Katılım Hakları	Fikirlerini belirtebilme Kendi yaşamıyla ilgili karar alabilme	21

Öğretmenler çocukların sahip oldukları haklar konusunda en çok yaşamsal haklara değinirken bu kategori kullanamadıkları haklar konusunda en az değinilen kategori olmuştur. Bu durum öğretmenlerin çoğunluğunun çocukların yaşamsal haklarına ulaşabildikleri düşüncesine sahip olduklarını göstermektedir. Çocukların kullanamadıkları yaşamsal haklara dikkat çeken Buket Öğretmen (Resim Öğret.-31-5)'nin bu konudaki ifadeleri «Açıkçası tüm haklarını yaşamada zorluk çektiklerini düşünüyorum. Dünyanın farklı yerlerinde farklı gerçeklerle çocukların hakları ihmal ediliyor... Sırf güçlü ülkelerin daha güçlü olmak emelleri için en çokta çocukların yaşama hakları elinden alınıyor. Zaten bu hakkı olmadan çocuğun diğer haklarını kullanması mümkün değil» şeklindedir.

Çocukların gelişme haklarını kullanamadıkları yönünde ifadeler ortaya koyan öğretmenlerin sayısı azımsanmayacak oradadır. Bu öğretmenler özellikle çocukların oyun ve eğlence haklarının ellerinden alındığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu duruma yönelik olarak Mukaddes Öğretmen (Türkçe Öğret.-41-18) şu ifadeleri kullanmıştır; «Çocukların en çok oyun haklarını yaşama ve çocukluklarını eğlenerek geçirme konusunda sıkıntı çektiklerini düşünüyorum. Kırsal yerleşelerde birçok çocuğun tarlada çalışmak zorunda olması, küçük yaştaki kız ço-

cuklarının zorla evliliklere sürüklenmesi, şehirlerde ise kalabalık ailelerde geçim sıkıntısından dolayı çocukların sokakta çalışmak zorunda kalmaları ya da anne babanın çok yoğun çalışması ve ilgisizliği sebebiyle çocuğun elektronik araçlara bağımlı hale gelmesi, sokakların eskisi kadar güvenli olmaması nedeniyle çocukların eve bağımlı kalması gibi durumlar oyun haklarını yeteri kadar kullanamamalarına çocukluklarını yaşayamamalarına sebep oluyor.»

Öğretmenlerin çocukların kullanamadıkları hakları konusunda en çok görüş bildirdikleri kategori; korunma haklarına yöneliktir. Öğretmenler sıklıkla çocukların uğradığı ihmal, istismar ve şiddet durumlarından bahsetmişlerdir. Korunma haklarının ihmale uğradığını düşünen öğretmenlerden biri olan Berna Öğretmen (Müzik Öğret.-29-4) «...Günümüzde çocukların en çok ihmal edilen haklarının istismara ve tecavüze uğrama olduğunu düşünüyorum. Her gün günde ortalama 2 çocuğun istismara uğradığını okumuştum. Bu konuda devletin yaptırımlarını ağırlaştırması ve anne babalarında daha bilinçli hale getirilmesi gerektiğini düşünüyorum.» ifadelerini kullanmıştır.

Öğretmenler çocukların sahip oldukları haklara yönelik görüşlerinde olduğu gibi kullanamadıkları haklar konusunda da katılım hakkı kategorisine ilişkin ifadelerle çok fazla yer vermemişlerdir. Bu durum bizi öğretmenlerin çocukların katılım hakkı konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıkları düşüncesine götürmüştür. Filiz Öğretmen (Sosyal Bilgiler Öğret.-27-5) çocukların katılım haklarını kullanamadıkları konusunda görüş bildiren az sayıdaki öğretmenden biridir ve kullandığı ifadeler bu konuya yönelik oluşan algımızı destekler niteliktedir; «...Çocukların düşüncelerini özgürce ifade edebildiklerini düşünmüyorum. Bu konuda yetişkinlerin çocuklar üzerinde psikolojik baskısının yoğun olduğu durumlarla sık sık karşılaşıyorum. Bazen biz öğretmenler bile farkında olmadan bunu yapabiliyoruz.»

Çocukların Haklarını Kullanması İçin Gözetilen Durumlar ve Gerçekleştirilen Uygulamalara İlişkin Görüşler

Öğretmenlerin çocuklara haklarını vermesi konusunda gözettikleri durumlar ve gerçekleştirdikleri uygulamalara yönelik ifadeleri belirlenen dört kategoride toplanmış ve Tablo.4'te gösterilmiştir.

Tablo.4- Çocukların Haklarını Kullanması İçin Gözetilen Durumlar ve Gerçekleştirilen Uygulamalara İlişkin Bulgular

Çocuk Hakları türleri	Gerçekleştirilen Uygulamalar	Sayı
Yaşamsal Haklara Yönelik	Haklarını kullanmaları için fırsat tanıma (Beslenme, Dinlenme) Oyun-Drama-Hikâye etkinliklerinden yararlanma Ev ziyaretleri	29
Gelişme Haklarına Yönelik	Fırsatlardan eşit şekilde yararlanmalarına olanak tanıma Bireysel farklılıkları dikkate alma Gerekli materyallere ulaşma olanağı sunma Aileleri bilinçlendirme Oyun-Drama-Hikâye etkinliklerinden yararlanma Belirli gün ve haftalar aracılığıyla	37
Korunma Haklarına Yönelik	Ceza-baskı uygulamama İhmal-istismar durumları hakkında bilinçlendirme Oyun-Drama-Hikâye etkinliklerinden yararlanma Eğitsel videolar	53
Katılım Haklarına Yönelik	Çocuğun görüşünü alma Kendini ifade etmesine olanak tanıma Rol model olma Sınıf içi kurallar aracılığıyla	32

Çocukların yaşamsal haklarına yönelik uygulamalarından bahseden 29 öğretmenin ifadeleri; çocukların ders arası beslenme saatlerine riayet ettikleri ve teneffüsleri dinlenerek geçirmelerine olanak tanıdıkları durumların yanı sıra çocukları ve aileleri bilgilendirici olarak düzenledikleri çalışmalarından oluşmaktadır. Fuat Öğretmen (Rehber Öğret.-32-7) «...Bir eğitimci olarak öğrenciler adına muhakkak yapmam gereken ödevlerim var. Bunlardan en önemlisi beslenme, barınma, sağlıklı yaşama gibi temel haklarından mahrum bırakılan çocukları tespit edip gerekli merciler aracılığıyla çocuğa destek sağlamak. Bunun için diğer öğretmen arkadaşlarımla da iletişim halindeyim ve elimden gelen desteği sağlamaktayım... Ayrıca çocuklara haklarını öğretme konusunda da zaman zaman seminerler düzenliyorum.» diyerek bu konudaki faaliyetlerinden söz etmiştir.

Öğretmenler çocukların gelişme haklarına yönelik gözettileri durumlarından bahsederken; çocukların bireysel farklılıklarını dikkate alırken bir yandan da gerekli materyallere ulaşmaları ve eşit koşullara sahip olmalarını sağladıklarına değinmişlerdir. Bu konuda gerçekleştirilen uygulamalarda ise belirli gün ve haftaların aracılığıyla oyun, hikâye, drama etkinliklerinin kullanıldığından söz edilmiştir. Sema Öğretmen (Okul öncesi Öğret.-28-4) bu haklara yönelik şu ifadeleri kullanmıştır; «*Oyun temelli etkinlikler planlayarak gelişimlerine uygun bir planlama yapmaya özen gösteriyorum... Ayrıca sınıftaki tüm çocukların hem materyallerden hem de etkinliklerden eşit biçimde yararlanmasına olanak tanıyorum... Ailelerin tablet bilgisayar kullanımına sınırlama getirmemesiyle çocuklar bunlara bağımlı hale geliyor ve bu yüzden onların doğal gelişimlerine destek sağlamak için daha fazla oyun oynamalarına ve sosyalleşmelerine fırsat veriyorum.*»

Çocukların hakları konusunda öğretmenler tarafından gerçekleştirilen uygulamalar ve gözetilen durumların daha çok çocukların korunma haklarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu haklara değinen öğretmenler sınıf ortamlarında ceza-baskı davranışlarına yer vermedikleri ve çocukların kendilerini korumalarına yönelik yapması gerekenleri öğrettikleri uygulamalardan bahsetmişlerdir. Özlem Öğretmen (Sınıf Öğret.-29-6) «*Drama yöntemini veya eğitsel videolar kullanarak çocukların haklarını öğrenmesini sağlıyorum. Örneğin çocukların beden dokunulmazlığı ile ilgili olarak hint yapımı bir animasyon filmi var iyi dokunuş ile kötü dokunuşun ne olduğunu anlatan, her sene onu çocuklara izleterek bedenlerinin kendilerine ait olduğu ve korumaları gerektiği üzerinde mutlaka duruyorum.*» ifadelerini kullanarak çocukların korunma haklarına yönelik gerçekleştirdiği etkinliklerden bu şekilde söz etmiştir.

Çocukların sahip oldukları ve kullanamadıkları haklara ilişkin katılım hakkı kategorisine göre gözetilen durumlar ve gerçekleştirilen uygulamalar başlığında katılım hakkına öğretmenlerin daha fazla değindiği belirlenmiş ancak bu sayının yine de istenen düzeye ulaşmadığı görülmüştür. Görüşmeye katılan öğretmenlerden ancak yarısının bahsettiği katılım haklarının ise çocukların görüşlerini aldıkları ve kendilerini ifade etmelerine olanak tanıdıkları durumlardan ibaret olduğu ve uygulamaya yönelik anlamlı katılım çalışmalarının olmadığı belirlenmiştir. Öğretmenler katılım hakkının öğretilmesinde ise buna yönelik sınıf içi kurallar ve model olma çalışmalarından söz etmişlerdir. Ferhat Öğretmen (Din Kültürü Öğret.-29-4) katılım haklarına yönelik «...*Öğrencileri bunaltmadan kendi düşüncelerini açığa vurmaları için cesa-*

retlendiriyorum. Sordukları soruları cevapsız bırakmıyor ve anlattıkları şeyleri sabırla dinliyorum... Söz sahibi olması gerektiği durumlarda tercih hakkı sunuyor ve kendi seçimlerini yapmalarına olanak tanıyorum.» ifadeleri ile sunduğu katılım hakkının da belirli sınırlamalar içerdiğini ortaya koymuştur.

TARTIŞMA

Çalışma sonucunda öğretmenlerin çocukların haklarına ilişkin ifadelerinde daha çok yaşamsal, koruyucu ve gelişme haklarına yer verdikleri görülürken; katılım haklarından yeteri kadar bahsetmemiş olmaları bu konuda yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıkları düşüncesini akla getirmiştir. Araştırmada öğretmenler ile yapılan görüşmelerde; öğretmenlerin büyük çoğunluğunun “Çocuk Haklarını” ve “Çocuk Hakları Sözleşmesini” tam olarak bilmedikleri, sınıfta ve okul ortamında doğrudan çalışmalar yapmadıkları ve ders programlarında ele alındığı kadarıyla yer vermekte oldukları saptanmıştır. Ders programlarının ise bu konuda yeterli düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. Ersoy (2011)’un ilköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin görüşlerini incelediği araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, öğrenciler daha çok eğitim, oyun ve eğlenme haklarından söz ederken; saygı görme, eşit davranılma, ilgi ve yeteneklerin gelişimi, düşüncelerini açıklama ve kendini ilgilendiren kararlara katılma gibi haklarından daha az söz etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin çoğunluğu haklarını öncelikli olarak okuldan, daha sonra da ailelerinden öğrendiklerini belirtmişlerdir. Araştırmadan elde ettiğimiz sonuç ile bu çalışmanın sonuçlarının paralellik gösterdiği söylenebilir. Öğrencilerin haklarını daha çok okul ortamında öğrenmeleri ve katılım haklarından haberdar olmamaları öğretmenlerinin katılım hakkına diğer haklar kadar değinmemiş olmaları ve uygulamalarında yer vermemesiyle bağdaştırılabilir. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 42. maddesi gereğince çocuk haklarının yetişkinler kadar çocuklar tarafından da öğrenilmesinin sağlanması gerekliliği üzerinde durur. Bir çocuğun haklarını öğrenmesindeki en önemli ortamlardan biri okul olmakla birlikte; buradaki en etkili kişi ise öğretmenlerdir (Dağ, vd.,2015). Öğretmenlerin bu noktadaki rolü bu denli önemliken konuyla ilgili görüşlerinin yeterli olmayışı dikkat çekicidir.

Erbay (2012) Türkiye’de çocuk haklarını analiz etmek ve model önerisi geliştirmek amacıyla gerçekleştirdiği bir çalışmada, çocuğun katılım hakkının, çocukla ilgili her süreçte temel dayanaklardan biri olması gerektiğini vurgu-

lamıştır. Bununla birlikte bir diğer çalışmada ise (Erbay, 2013) okullarda çocuk katılımının görünürde önemsendiği, hatta derslerde çocukların görüşlerini ifade etmeleri yönünde teşvik edildiği ancak uygulamaya geçildiğinde çocukların okullarda yönetim süreçlerine etki edecek ve kararları değiştirecek bir şekilde katılım sağlayamadıkları yönünde görüş bildirmiştir. Gerçekleştirilen çalışma da elde edilen en önemli bulgulardan bir diğeri çocukların katılım hakkının diğer haklara oranla öğretmenler tarafından daha az ifade edilmiş olmasının yanı sıra ifade edilen katılım haklarına yönelik durumlarında incelendiğinde Erbay (2013)'ın çalışmasında olduğu gibi uygulamalı bir katılım olmadığının belirlenmesidir. Öğretmenlerin çocukların haklarına ilişkin gözettiği durumlar ve gerçekleştirdiği uygulamalar incelendiğinde bunların birçoğunun öğretmen merkezli etkinlikler olduğu belirlenmiştir. Hâlbuki Güven, Aktaş ve Sever (2013) demokrasi eğitimini amaçlayan çalışmada öğrencilerin proje sürecini yürütme durumlarının onların kendi haklarını öğrenme düzeyleri üzerinde olumlu katkılar sağladığını ortaya koymuştur. Buna göre öğretmenlerin çocuk haklarının benimsetilmesi hususunda gerçekleştirdiği uygulamaların yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Öğretmenlerin çocukların katılımına sınıf ortamındaki uygulamalarda yeteri kadar yer vermelerinin temel nedenlerinden biri bir önceki paragrafta değinildiği üzere bu haklara yönelik bilgilerinin yeterli düzeyde olmamasından kaynaklanacağı gibi bir diğer neden Hart (2016)'ın belirttiği üzere; çocuklara katılım hakkının sunulmasıyla sınıf ortamının öğretmen merkezli yapıdan sorgulamaya dayalı bir yapıya dönüşmesi ve öğretmenin yanıtlarını bilmediği sorular soran çocuklarla ilgili kontrol kaybı yaşama endişesi olabilir.

Katılım hakkına yönelik dikkat çeken durumlardan bir diğeri, bu haklara yönelik ifadelerin genel itibariyle mesleki kıdem yılı daha az olan öğretmenlere ait olmasıdır. Genç öğretmenlerin bilgilerinin taze olması, meslekte yeni olmanın sunduğu idealist bakış açısına daha fazla sahip çıkmaları ve kendilerini geliştirmeye daha yatkın olmaları sebebiyle son yıllarda daha fazla dikkat çekilen bir konu olan katılım hakkı konusunda bakış açılarını geliştirdikleri düşünülebilir. Uçuş ve Şahin (2012) benzer bir çalışmada kıdem yılı yüksek olan yönetici ve öğretmenlerin, çocukların kendi haklarını yeterince bildiklerini ve hatta bunu suistimal ederek kullandıklarını ifade ettiklerini ortaya koymuştur. Her iki sonuç birlikte ele alındığında; kıdemli öğretmenlerin kontrol kaybı yaşama korkusunun, çocukların katılım hakları konusundaki hassasiyetlerinde zamanla azalma meydana getirdiği düşünülmektedir.

Öğretmen ifadelerinin ve uygulamalarının çocukların daha çok korunma hakları üzerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Akman ve Ertürk (2011)'ün okul öncesi öğretmenleriyle gerçekleştirdikleri çalışmalarında öğretmenlerin ihmal ve istismar konularına ilgisiz oldukları belirlenmiştir. Çocukların ihmal ve istismar durumları çok eski yıllardan beri süregelmeyle birlikte öğretmenlerin ifadelerinin bu konu üzerinde artık daha fazla yoğunlaşmış olmalarının sebebi olarak, günümüzde bu olayların hem gerçekleştirilen projeler hem de medyanın etkisiyle daha fazla görünür hale gelmesiyle ilişkilendirilebilir. Dilsiz ve Mağden (2015) öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarı konusundaki bilgi düzeylerini inceledikleri araştırmalarında, öğretmenlerin korunma haklarına yönelik bilgi düzeylerini artıracak eğitimlere katılmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu çalışmanın da bulguları göz önünde bulundurularak öğretmenlerin korunma haklarına yönelik farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin çocukların kullanmadıkları haklara ilişkin üzerinde durdukları bir diğer konu çocukların oyun ve eğlenme haklarıdır. Oyun hakkı her ne kadar alan yazında gelişme hakları kapsamında yer alsada çocuğun en temel gereksinimlerinden biridir ve biri nevi yaşamsal haklar kapsamında da görülebilir (Tuğrul, 2015). Bazı çocukların oyun haklarını kullanması daha rahat olabilirken bazı çocuklar içinde buldukları koşullar gereği bu haktan mahrum kalmaktadır (Küçükali, 2015). Yaşamsal kaynaklara ulaşmanın önceliği sebebiyle çocukların çalışmak zorunda kalması, oyun alanlarının yetersiz oluşu, ailelerin akademik başarıya daha fazla önem vermesi ve teknolojik gelişmelerle birlikte oyun anlayışının yanlış anlaşılması gibi durumlar çocukların oyun haklarına ulaşmalarını zorlaştırmaktadır (Tuğrul ve Metin, 2006). Öğretmenlerin ifadelerinin bu konu üzerinde yoğunlaşmasının yanı sıra gözettikleri durumlar arasında çocuklara oyun oynamaları için fırsat sunduklarını belirtmeleri, çocukların oyun oynama haklarıyla ilgili görüşlerinin gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Neslitürk ve Ersoy'un (2007) okulöncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretimine ilişkin görüşlerini belirlemek için yaptığı araştırmada; öğretmen adaylarının çocuk hakları öğretiminde çoğunlukla drama, anadili ve oyun etkinliklerinden faydalanılabileceğini belirtmişlerdir. Gerçekleştirilen çalışmada da öğretmenler hakların öğretimine ilişkin olarak oyun, drama, Türkçe-dil etkinliklerinden yararlandıklarını dile getirmişlerdir. İki çalışma-

nın ortak sonucu katılımcıların hakları çocukların zihinlerinde somutlaştırma çabalarına işaret etmektedir. Ayrıca bu çalışmada öğretmenler çocuklara haklarının öğretilmesinde uygun eğitsel videoların kullanılmasının da etkili olacağı görüşüne sıklıkla yer vermiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte eğitsel videoların öğrenme süreçlerine dahil edilmesi durumu da belirgin hale gelmiştir. Eğitsel videolar öğrenenin motivasyon sürecine olumlu katkı sağlamanın yanı sıra deneyim zenginliği sunması, öğrenme potansiyelini artırması ve öğrenmeyi kalıcı hale getirmesi sebebiyle çocuklara öğretilecek konularda tercih edilebilecek bir öğretim yöntemidir (Bijnens, Vanbuel, Verstegen ve Young, 2006; Willmot, Bramhall, ve Radley, 2012). Bu bakımdan çocuk haklarının öğretiminde öğretmenlerin çağa uygun olarak gelişen öğretim tekniklerini işe koştukları söylenebilir. Öğretmenlerin uygulamalarına yönelik teorik olarak verdikleri örneklerin daha çok planlanmamış etkinlikler olması ise acaba çocuk hakların öğretimine ilişkin etkinlik uygulamaları pratik anlamda yeterli düzeyde mi sorusunu akla getirmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğretmenlerin çocuk haklarına ilişkin görüşlerinin belirlenmeye çalışıldığı çalışma sonucunda; öğretmenlerin çocukların yaşama, gelişme ve korunma hakları konusunda daha bilinçli oldukları görülürken, katılım hakkına yeteri kadar değinmedikleri ve çocuklarla olan yaşantılarına gerekli düzeyde dahil edemedikleri belirlenmiştir. Katılım hakkına değinen öğretmenlerin ise daha çok genç öğretmenler oldukları görülmüştür. Çocukların kullanamadıkları haklar konusundaki öğretmen görüşleri; genel itibarıyla çocukların korunma hakları ve gelişme haklarından oyun hakları üzerinde belirginleşmiştir. Öğretmenler çocuk haklarının öğretimine ilişkin yer verdikleri uygulamalardan bahsederken ise; çoğunlukla oyun, drama, Türkçe-dil etkinliklerinden ve eğitsel videolardan yararlandıklarına değinmişlerdir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda getirilebilecek öneriler şunlar olabilir;

- Çocuklarla aktif çalışan her öğretmenin çocuk hakları konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olması için eğitim fakültelerindeki öğretmen adaylarının lisans eğitimleri sırasında çocuk hakları dersini zorunlu olarak almaları sağlanabilir.
- Mevcut öğretmenlerin katılım hakkı konusunda bilinçlendirilmesi ve uygulamalarında yer vermesi için çocuk hakları eğitiminde kullana-

bilecekleri hem kuramsal bilgi hem de uygulama örneklerini içeren yardımcı materyallerin geliştirilmesi ve öğretmenlere ulaştırılması gerçekleştirilebilir.

- Çocukların katılımını aktif kılan çocuk merkezli programlar geliştirilerek programa yerleştirilebilir.
- Programların yanı sıra çocuk haklarının ayrı bir ders olarak içeriğe dâhil edilmesi hem çocukların hem öğretmenlerin çocuk haklarını içselleştirmesinde etkili olabilir.
- Öğretmenler çocukların korunma ve oyun oynama haklarının gözetilmediğine değinmişlerdir. Bu konuyla ilgili gerekli önlemlerin alınmasında ilgili kuruluşların daha aktif çalışması sağlanabilir.
- Öğretmenler çocuk haklarına yönelik uygulamalarından bahsetmiştir ancak bu uygulamaların uygulanışı sırasında gözlem yapılmasına yönelik yeni bir araştırma gerçekleştirilerek uygulamaların niteliği daha net bir biçimde ortaya konabilir.

Kaynakça

- AKENGİN, H. (2008). A Comparative Study on Children's Perceptions of The Child Rights in The Turkish Community of Turkey and Northern Cyprus. *Education*, 129, 224-234.
- AKMAN B. ve Ertürk G. (2011). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk Haklarına İlişkin Bilgi Düzeylerinin ve Okul Öncesi Dönemde Çocuk Haklarının Öğretilmesine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. Gülan A., Şirin M.R. ve Şirin C.M. (Ed.). 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı-I. (1. Baskı). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- AKYÜZ, E. (2000). Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- AKYÜZ, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı. *Millî Eğitim Dergisi*, 151, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Millî_Egitim_Dergisi/151/akyuz.htm (02.02.2018).
- ATEŞ A. (2015). Yönetimsel Açından Sınıf Öğretmenlerinin Çocuk Hakları Konusundaki Bilgi Sahibi Olmalarının Etkililiği Üzerine Bir Çalışma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

- AVCI, A. (2011). Çocuk Haklarının Medya Boyutu-Sözleşmeler ve Yasal Düzenlemeler. (Hızl: M. R. Şirin) Çocuk Hakları Ve Medya El Kitabı: Anne-Baba, Öğretmen ve Medya Çalışanları İçin (s. 89- 105). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- BIJNENS, M., Vanbuel, M., Verstegen, S. ve Young, C. (2006). Handbook on Digital Video and Audio in Education, Creating and Using Audio and Video Material for Educational Purposes, The VideoAktiv Project, UK.
- BİLİR-SEYHAN, G. ve Arslan-Cansever, B. (2015). Okulöncesi Dönem Çocukları İçin Hazırlanmış "Çocuk Hakları" Temalı Pano Uygulamaları (Pilot Çalışma). Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4(3), 345-354.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., Çakmak Kılıç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- CRESWELL, J. W. (2014). Araştırma Deseni (Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları). (Çvr. Edt. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- ÇILGA, İ. (2001). Demokrasi, İnsan Hakları Kültürü Ve Çocuk Hakları. Millî Eğitim Dergisi, 151, 69-73.
- ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME, (1989). URL: http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html (08.03.2018).
- DAĞ, H., Doğan, M., Sazak, S., Kaçar, A., Yılmaz, B., Doğan, A. ve Arıca, V. (2015). Current Approach to Child Rights. Cukurova Medical Journal, 40(1), 1-5.
- DEB, S. ve Mathews, B. (2012). Children's rights in India: Parents' and teachers' attitudes, knowledge and perceptions. The International Journal of Children's Rights, 20(2), 241-264.
- DİLSİZ, H. ve Mağden, D. (2015). Öğretmenlerin Çocuk İstismar ve İhmal Konusunda Bilgi ve Risk Tanıma Düzeylerinin Tespit Edilmesi. Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi "Erken Müdahale". 11-13 Mayıs, Ankara. (Poster Bildiri).
- DİNÇ, B. (2015). Okulöncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Çocukların Ebeveynlerinin Çocuk Hakları Eğitimi Konusundaki Görüşleri. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 3 (1), 7-25.
- DOEK, J. E. (2008). Citizen Child: A Struggle for Recognition. (Eds. J. Williams ve A. Invernizzi). Children and Citizenship (pp. XII-XVII). London: Sage.
- ERBAY, E. (2012). Türkiye'de Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma ve İzlemeye Yönelik Uygulamaların Eleştirel Analizi ve Bir Model Önerisi. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 23(2), 47-74.
- ERBAY, E. (2013). Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi. Journal of the Human and Social Science Researches, 2 (1), 38-54.

- ERSOY, A. F. (2011). İlköğretim Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Algıları. İlköğretim Online, 10 (1), 20-39.
- FAZLIOĞLU, Z. (2007). Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan “Çocuk Hakları” Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri (Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- FRANKLIN, B. (1993). Çocuk hakları. (Çev: A. Türker). İstanbul: Ayrıntı.
- FRANKLIN, B. (2005). The New Handbook of Children’s Rights: Comparative Policy and Practicie. London:Routledge.
- GENÇ, S. Z. ve Güner, F. (2016). Çocuk Hakları Bağlamında Medyaya İlişkin Aile Görüşleri (Çanakkale İli Örneği). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (2), 1-23.
- GOLLOB, R. ve Krapf, P. (2007). Exploring Children’s Rights - Nine Short Projects for Primary Level. Council of Europe Publishing.
- GÖMLEKSİZ, M., Kilimci, S., Vural, R. A., Demir, Ö., Koçoğlu-Meek, Ç. ve Erdal, E. (2008). Okul Bahçeleri Mercek Altında: Şiddet ve Çocuk Hakları Üzerine Nitel Bir Çalışma. İlköğretim Online, 7(2), 273-287.
- GÖZ, N. L. ve Demir, M. (2014). Çocuk ve Kadın. 2. Baskı (Editörler: İ. Acun, B. Tarman ve E. Dinç). İnternet Destekli Etkin İnsan Hakları Demokrasi Ve Vatandaşlık Eğitimi (35-53). Ankara: Pegem Akademi.
- GÜLTEKİN, M., Gürdoğan-Bayır, Ö. ve Balbağ, N. L. (2016). Haklarımız Var: Çocukların Gözünden Çocuk Hakları. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (24), 971-1005.
- GÜVEN, M., Aktaş, B. Ç. ve Sever, D. (2013). Demokrasi Eğitimi Ve Okul Meclisleri Projesi Uygulamalarının ve Kazanımlarının Değerlendirilmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 46, 12, 1-23.
- LANSDOWN, G.(2001). Promoting Children’s Participation in Democratic Decision Making. Italy: UNICEF Innocenti Insight.
- HART, R. A. (2015). Çocukların Katılımı. (Çvr. T. Şener-Kılınc). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- HODGKIN, R. ve Newell, P. (1998). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, (Çeviri), Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu.
- HOWE, R. B. ve Covell, K. (2005). Empowering Children: Chlidren’s Rights Education as a Pathway to Citizenship. London: University of Toronto Press.
- KARAMAN-KEPENEKÇİ, Y. (2000). İnsan Hakları Eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık.

- KARAMAN-KEPENEKÇİ, Y.(2003). Demokratik Okul, Eğitim Araştırmaları Dergisi, 11, 44 – 54.
- KARAMAN-KEPENEKÇİ, Y. ve Baydık, B. (2009). Zihin Engelliler Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına İlişkin Tutumları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 42 (1), 329-350.
- KAYA, S. Ö. (2011). Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- KIZILIRMAK, K. ve Ersoy, Ö. A. (2015). İlkokul Birinci Sınıfa Devam Eden Çocukların Annelerinin Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (Ankara Örnekleme), Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimler Fakültesi Dergisi, 1, 523-541.
- KOP Y. ve Tuncel G. (2010). Children's Rights Perceptions of Social Studies Teachers. Eğitimde Kuram ve Uygulama. 6(1), 106-124.
- KOR, K. (2013). Okulöncesi Öğretmenlerinin Çocuk Hakları Konusundaki Görüşlerinin Belirlenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- KORAN, N. (2015). Öğretmenlere Yönelik Çocuk Hakları Ve Hak İhlalleri Eğitiminin Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma, Hacettepe University of Health Sciences 1. Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi "Erken Müdahale" Ankara.
- KUTLUCA-CANBULAT, A. ve Argon, T. (2012). Instructors' and Teacher Candidates' Views on Children's Rights. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 46, 283 – 288.
- KÜÇÜKALİ, A. (2015). Çocukların Oyun Oynama Hakkı Ve Değişen Oyun Kültürü. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (1), 1-14.
- MEREY, Z. (2012). Children Rights in Social Studies Curricula in Elementary Education: A Comparative Study. Educational Sciences: Theory and Practice, 12(4): 3273-3284.
- MERRIAM, S. B. (2015). Nitel Araştırma. (Çvr. Edt. S. Turan). Ankara:Nobel Akademi Yayıncılık.
- MILES, M. B. ve Huberman, A. M. (2015). Nitel Veri Analizi. (Çvr. Edt. S. Akbaba ve A. Ersoy). Ankara: Pegem Akademi.
- NAYIR F. ve Karaman Kepenekçi Y. (2011). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Çocukların Katılım Hakları. İlköğretim Online. 10(1), 160-168

- NESLİTÜRK, S. ve Ersoy A. F. (2007). Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarının Öğretimine İlişkin Görüşleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2), 245-257.
- OSLER, A. ve Starkey, H. (1998). Children's Rights and Citizenship: Some Implications for the Management of Schools. *International Journal of Children's Rights*, 6(3), 313-333.
- ÖZDEMİR-ULUÇ, F. (2008). İlköğretim Programlarında Çocuk Hakları. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÖZYILDIRIM T. (2007). Ankara İli İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Katılım Hakkını Kullanma Durumlarına İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- PARKER-JENKINS, M. (1999). *Sparing the Rod: Schools, Discipline and Children Rights*, London:Trentham Books
- PATTON, M. Q. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. (Çvr. Edt. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- PEKER, R. (2012). Sınıf Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları ile Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi (Manisa İli Örneği) (Yüksek Lisans Tezi), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- PETERSON-BADALI, M. ve Ruck, M. D. (2008). Studying Children's Perspectives on Self Determination and Nurturance Rights: Issues and Challenges. *Journal of Social Issues*, 64(4), 749-769.
- ŞALLI D. (2017). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk Hakları ile İlgili Görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 6(2), 80-87.
- TUĞRUL, B. (2015). Oyunun Gücü. (Edt. A. B. Aksoy). "Okul Öncesi Eğitimde Oyun". Hedef Yayıncılık, Ankara.
- TUĞRUL, B. ve Metin Ö. (2006) Çocukların Oyun Oynama Hakkı. 3.Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi & 3.Uluslararası Çocuk Filmleri Festivali ve Kongre Kitabı (6-8 Kasım-İstanbul).
- TUTAR, C. (2014). Yazılı Basında Çocuk Haklarının Temsili: Hürriyet, Cumhuriyet, Sabah Ve Zaman Gazeteleri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma. *Journal of Yaşar University*, 2014 9(34) 5760-5786.
- TÜRNÜKLÜ, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24, 543-559.

- UÇUŞ, Ş. (2009). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İlköğretim Programlarındaki Yeri ve Sözleşme'ye Yönelik Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- UÇUŞ, Ş. ve Şahin, A. E. (2012). Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Yönelik Öğretmenlerin Ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 3 (1), 25-41.
- UNICEF. (2004). Çocuk haklarına dair sözleşme. Unicef, Türkiye . https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html (20.03.2018)
- UNICEF, (2013). Çocuk Refahı Belgesi. Kalkınma Bakanlığı ve UNICEF Türkiye Temsilciliği.
- WILLMOT, P., Bramhall, M., Radley, K. (2012) Using Digital Video Reporting to Inspire and Engage Students. <http://www.raeng.org.uk/publications/other/using-digital-video-reporting> (14.03.2018)
- YURTSEVER-KILIÇGÜN, M. ve Oktay, A. (2013). Effect of Socio-Economic Situation on Attitudes of Parents for Children's Rights. Middle Eastern & African Journal of Educational Research, 4, 20-31.